

Elixir

Novellfilmen *Elixir* är en av de berättelser som ingår i Svenska Filminstitutets stora skolbioprojekt *Boken på duken* – en satsning på film som läsfrämjare i skolan. Novellen av Alejandro Leiva Wenger och filmen av Babak Najafi är tillsammans ett inspirerande material för roliga läs- och skrivövningar i klassrummet och dessutom en starkt humoristisk och politisk berättelse.

Rek. för 7/8/9/gymn

EN FILMHANDLEDNING AV ANDREAS HOFFSTEN
& MALENA JANSON

Om berättelsen

Babak Najafis film *Elixir* bygger på Alejandro Leiva Wengers novell med samma namn som ingår i den mycket uppmärksammade novellsamlingen *Till vår ära* från 2001. Såväl texten som filmen använder ironin som berättargrepp och går mycket långt i sin drift med gängse idéer om identitet, etnicitet och integrationspolitik.

Historien utspelar sig i dagens Sverige, i en förort där alla beter sig som förväntat: invandrarkidsen presterar dåligt i skolan och plankar i tunnelbanan medan svenskbarnen skriver alla rätt på proven och brukar ett vårdat språk.

Den dag då Marco får tag i ett elixir som förvandlar honom från blatte till svenne börjar allt förändras och när den magiska drycken sprids till landets alla invandrare är kaoset snart ett faktum. För när det inte längre finns invandrare som kan städa våra offentliga lokaler och sälja varmkorv – hur ska då det svenska samhället fortleva?

Både text och film har en mycket särpräglad stil eller estetik och tänjer på gränserna för hur man kan gestalta

en berättelse. Leiva Wenger skriver på talspråklig "blatte-svenska" med en medveten respektlöshet gentemot punktation, stavning och andra skrivregler. Najafi har överfört denna estetik till ett filmspråk med påfallande driv i klippning, ljudläggning och färgsättning. En närstudie i hur en modern litterär text adapteras till en modern film har sällan varit mer spännande!

Observera: Vi rekommenderar att eleverna läser novellen innan ni ser filmen tillsammans. Avsätt gärna generöst med tid för diskussion efter filmen, för här finns mycket att diskutera!

Ironin som politisk handling

Att *Elixir* är en djupt ironisk berättelse inser vi alla. Men mitt i humorn och ironin finns en politisk skärpa som leder till eftertanke. Och inom film- och litteraturhistorien finns många exempel på hur ironin används för att häckla makten eller ifrågasätta ett bristande samhällssystem.

Det finns en bred politisk samsyn i Sverige kring det nödvändiga i att förstärka integrationen och förhindra segregationen. Det råder konsensus om att alla oavsett ursprung har samma demokratiska rätt till studier, arbete och ett bra boende – de yttre grundförutsättningarna för ett gott liv.

Känns tongångarna igen? Ändå vet vi alla att verkligheten ser helt annorlunda ut. Och ingenting händer! Östermalm i Stockholm, Örgryte i Göteborg och Slottsstaden i Malmö är lika homogent intakta som någonsin dess motbilder Tensta, Angered och Rosengård.

Utbildade ingenjörer, tandläkare och läkare arbetar som spärrvakter, lokalvårdare och korvförsäljare. I ett internationellt perspektiv har Sverige en påfallande hög andel

akademiskt utbildad arbetskraft i låglöneyrken. Vi misslyckas alltså med att tillvarata den enorma kompetens som invandrare besitter – vilket naturligtvis är ett politiskt, socialt och humanitärt haveri.

Detta haveri gestaltar *Elixir* genom att vända på perspektiven och ställa frågan "Vad skulle hända om det inte fanns några invandrare i Sverige?".

- Det sägs att ironi är det svåraste att behärska när man lär sig ett nytt språk. Vad är ironi? Varför kan ironi vara svårt att uppfatta? Vad är det som är ironiskt i *Elixir*? Är det helt klart eller kan det missförstås?

- Alejandro Leiva Wenger, som skrivit novellen, och Babak Najafi, som regisserat filmen, har båda invandrabakgrund. Skulle det vara möjligt för en med helsvensk bakgrund att göra en berättelse som *Elixir*? Vem har rätt att driva med vem? Har det med maktförhållanden att göra; att man kan driva gäck med den som har mer makt än en själv men inte med den som har mindre makt? Ofta talar man ju om skillnaden mellan att skratta *åt* och att skratta *med* personer – går den distinktionen att applicera på *Elixir*?

- Ironi kan gestaltas på olika sätt i film. En ironisk berättarröst är ett sätt som ligger nära det litterära berättandet. Men vilka andra medel finns att göra en ironisk gestaltning? Tänk t ex på visuella effekter, kamerarörelser och kontrastverkan mellan ljud och bild i *Elixir*.

Bokspråk och filmspråk som estetik

Novellen *Elixir* är skriven på en mycket medveten "blatte-stil" med inslag av slang, stavfel och omkastad ordföljd. Författaren

använder också versaler och gemener på ett "felaktigt" sätt. Novellen är kort och koncis och komponerad som en cirkel: berättelsen börjar som den slutar och slutar som den börjar. Också filmen har ett mycket utstuderat formspråk som kan sägas motsvara textens lekfullhet och respektlöshet. Här finns ingen rast eller ro, inga andrum eller konstpauser.

- Beskriv den litterära stil som Alejandro Leiva Wenger använder. *Får* man skriva såhär? *Vem* får skriva såhär? Vilken effekt får stilen för vår upplevelse av berättelsen? Blir den mer autentisk? Humoristisk? Skrivuppgift: Skriv om en liten del av texten, cirka en halv sida, till "korrekt" svenska. Vad händer med texten? Hur uppfattar vi den nu?

- Leiva Wengers litterära stil kan ju tyckas slarvig och enkel – "sådär kan ju vem som helst skriva!". Men skenet kan bedra och för att kunna skriva medvetet talspråkligt måste man ofta först kunna behärska skriftspråket till fullo. Skrivuppgift: Beskriv din morgon, t ex från det att du vaknade till att du kom till skolan, med en litterär stil som så mycket som möjligt liknar den i *Elixir*. Hur blev texten? Var det enkelt?

- Babak Najafis film är, som det heter i förtexterna, "fritt baserad på Alejandro Leiva Wengers novell". Hur har man i filmen överfört novellens stil? Kan man säga att det skriftliga språket på något sätt fått sin motsvarighet i det

filmiska formspråket; miljöskildring, foto, klippning, ljudläggning, berättarstruktur, skådespeleri?

- Titta på hur både boken och filmen slutar. Beskriv! Den här formen för en berättelse kallas cirkelkomposition och på sätt och vis kan man ju säga att vi redan från början vet hur berättelsen kommer att sluta. Förstör det vår upplevelse av texten/filmerna? Eller väcker det tvärtom nyfikenhet? Diskutera! Skrivuppgift: Skriv ett alternativt slut på *Elixir*. Lyckligt, olyckligt eller neutralt – du bestämmer, men det ska skilja sig från Leiva Wengers genom att inte återknyta till berättelsens början.

Vi & dom – inklusion & exklusion

Språk är förstås så mycket mer än en litterär eller filmisk stil. Till vardags har vi språket till att kommunicera med varandra – men också till att visa vem vi är och vem vi vill vara, var vi hör hemma och var vi inte vill höra hemma. Språk är effektivt som identitetsskapare och social markör – något som mycket tydligt framgår i *Elixir*.

- Hur pratar "svennar" respektive "blattar" i *Elixir*? Ge exempel! På vilket sätt är deras sätt att uttrycka sig viktigt för deras identitet? Visar deras språkbruk hur väl/hur illa de faktiskt behärskar språket eller är detta i själva verket ett slags skådespel, en medveten strategi för att visa vilka de är/vill vara?

- I en scen i filmen rappar en lärare för Marcos gäng. Hur reagerar ni på den scenen? Vad vill läraren visa med detta? Hur reagerar Marco och hans kompisar på lärarens uppvisning? Varför blir det så pinsamt?

Det finns också andra sätt än språkliga att visa på skillnader mellan "vi" och "dom" – såväl i verkligheten som i *Elixir*, där skillnaderna har överdrivits för att vi ska kunna skratta åt dem. Men skillnaderna finns inte bara mellan "blattar" och "svennar" utan även mellan tjejer och killar, vuxna och unga samt mellan olika "blattar".

- Vilka är "vi" och "dom" i *Elixir*? Beskriv hur tillhörighe-

ten skapas! På vilka sätt är den här uppdelningen realistisk och på vilka sätt skiljer den sig från verkligheten?

- Hur presenteras de olika karaktärerna Marco, Abbe, Choy och Jeffrey? Med vilka ord och visuella attribut beskrivs de? Varför tror ni att författaren/regissören vill visa på skillnader mellan olika invandrargrupper?

Boken på duken – när en text blir film

När en bok överförs, eller adapteras, till film genomgår berättelsen alltid förändringar – större eller mindre. Det finns de som menar att boken alltid är bättre än filmen och det finns de som inte tycker att de behöver läsa boken eftersom de redan har sett filmen och därför "vet hur det slutar". Men en bok och en film är två helt olika medium och de har båda sina tillgångar och sina begränsningar. Man behöver inte välja eller rangordna medierna! En bok är bättre på att skildra vissa skeenden, en film bättre på andra.

Elixir har ju förändrats mycket när den överförs från bok till duk. Exempelvis så broderar filmen ut mycket mer, fyller ut, fyller i och förlänger. Frågan är varför manusförfattare och regissör har valt att göra de här förändringarna av originalberättelsen?

Ibland väljer filmskaparna att stöpa om en litterär text för att den bättre ska passa filmmediets audiovisuella berättande. Andra gånger är det rent kommersiella hänsyn som får styra. Det kan också finnas helt andra skäl, t ex att det finns saker som man kan berätta i textform men som blir alltför läskiga eller kontroversiella på film.

- Fundera ut några tydliga skillnader mellan novellen och filmen *Elixir*. Det kan vara en enstaka scen som är helt annorlunda, eller en karaktär eller en miljö eller ett händelseförlopp. Läs, gärna flera gånger, exakt hur det skildras i boken och titta på hur det skildras i filmen. Skriv ner filmens skeende som om det var en boktext. Fundera på varför det skiljer sig mellan bok och film. Vad tror ni? Hur skulle ni själva filma just den scenen/personen /motsvarande om ni var filmregissörer?

Tips på vidare läsning & tittning

• Författaren Alejandro Leiva Wenger flyttade vid nio års ålder från Chile till Sverige. 2001 gav han ut novellsamlingen *Till vår åra* där *Elixir* ingår. Han har också skrivit teaterpjäsen "127".

- En annan svensk författare som skrivit om just "blatteidentitet", "svenneidentitet" och integrationsproblematik är Jonas Hassen Khemiri. Särskilt rekommenderas hans debutroman *Ett öga rött* (2003) som handlar 15-åriga Halim vars pappa vill att sonen ska få bättre förutsättningar att lyckas i livet och därför flyttar från förorten till Stockholms innerstad. Liksom *Elixir* är *Ett öga rött* skriven på ett slags egenkonstruerad "förortssvenska". Jonas Hassen Khemiri har även en aktiv webbsida med massor av information, intervjuer och egna texter samt en blogg: <http://www.khemiri.se/>

- Ett mycket läsvärt och ännu nedslående aktuellt exempel på en bok som vänder på perspektiven är Gerd Brantenbergs *Egalias dottrar* (1977) som brukar beskrivas som "en träffsäker parodi på det moderna patriarkatet". Här är

det mannen som äter p-piller och klämmer in sina kroppar i trånga trikåer, förtryckta av mäktiga och livsnjutande kvinnor.

- "Genusfotografen" kallar sig en bloggare som undersöker och kommenterar hur män och kvinnor avbildas i reklam och medier och som ofta vänder på perspektiven. Se vidare <http://genusfotografen.se/>.

- En klassisk skildring av en ung människas upplevelse av etniskt utanförskap är Emile Ajars *Med livet framför sej* (1975) som kom i svensk nyutgåva 2009. Berättelsen om den tioåriga arabpojken Momo som växer upp i ett invandrardistrikt i Paris och har aldrig gått i skola eller lärt känna några fransmän sprakar av språklig och politisk vitalitet.

- På UR:s webbplats finns en filmserie i fem delar under (den lite missvisande) rubriken *Tre berättelser*. De är moderna kvartslånga berättelser på teman som "ungdom", "far och dotter" och "utanförskap". Några är inspirerade av klassiska böcker, såsom Françoise Sagens *Bonjour Tristesse* och Jack Londons *Skriet från vildmarken*, andra undersöker och diskuterar berättargrupper som äventyr och dystopi. Samtliga är intressanta som utgångspunkter för samtal om berättande och till filmerna finns en lärarhandledning som laddas ner gratis. Se vidare <http://www.ur.se/>, sök på "tre berättelser".

Gör en egen filmatisering av Elixir

Som en del av skolbioprojektet [Boken på duken](#) inbjuder Svenska filminstitutet under läsåret 2013/14 till en webbaserad filmfestival, "Boken på webben". Så varför inte göra en egen version av *Elixir* i klassen? Läs mer om regler, tidsplan och inspiration på:

- <http://sfi.se/sv/filmiskolan/Teman-och-projekt/Boken-pa-duken/>

Produktionsuppgifter

Sverige 2003

Manus: Alejandro Leiva Wenger & Babak Najafi

Regi: Babak Najafi

Foto: Simon Pramsten

Klippning: Andreas Nilsson, Babak Najafi & Michal Leszczylowski

Musik: Fredrik Norberg

I rollerna

Abbe – Joni Khado

Marco – Ronny Barros Vidal

Choy – Mark Wong

Jeffrey – Bijoux Steve Mbemba

Frida – Isabella Carbonell-Rising

Läraren – Harry Goldstein

Tekniska uppgifter

Längd: 25 minuter

Censur: Tillåten från 7 år

Svensk premiär: 22 oktober 2004

Distribution

DVD med institutionella rättigheter för att visa i skolan: Filmcentrum, Bergsunds strand 39, Box 17099, 104 62 Stockholm, tel: 08-545 275 00, mejl: bestallning@filmcentrum.se.

Redaktion Malena Janson, Film & samhälle, Svenska Filminstitutet, 2013

